

СТО ПЕТДЕСЕТ И ПЕТ ГОДИНИ ОТ РОЖДЕНИЕТО НА СТЕФАН СТАМБОЛОВ

*Стефан Николов Стамболов
(30.01.1854 – 6.07.1895)
Политик и държавник, редовен
член на Българското книжовно
дружество*

Роден в Търново. Учи в Духовната семинария в Одеса (1870-1872). Дописен член на БКД (1884). Редовен член на БКД (1884).

Активен участник в националнореволуционното движение. Член на Българския централен революционен комитет. Организатор на Старозагорското въстание (1875). Апостол на Търновския революционен окръг (1876). Участник в Кресненското въстание (1878).

Народен представител в II-VIII Обикновено народно събрание (1880-1895), подпредседател (1880-1884) и председател на Народното събрание (1884-1886). Участник в Съединението на Източна Румелия с Княжество България (1885). Регент (1886). Министър-председател и министър на вътрешните работи (1887-1894).

Член-кореспондент на Белгийската национална академия по антропология, биология и праисторическа археология в Брюксел (1889).

Отличия: ордени „Св. Александър“ I ст. (1888), „За гражданска заслуга“ I ст. (1891) и др.

*(Сто години Българска академия на науките 1869-1969.
– София: БАН, 1969, с. 658)*

СТЕФАН СТАМБОЛОВ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА БЪЛГАРСКИ ИСТОРИЦИ

Куманов, Милен. Предисловие. // Стефан Стамболов. Личен архив. Т.1. – София : Отечество, 1997, 5-22 [откъси]

Стефан Стамболов е една ярка фигура, заела трайно място в историята на нашия народ, и то в две бурни епохи, каквито са последните две десетилетия от предосвобожденския период и първите две след Освобождението.

През лятото на 1873 г. Стамболов пристига [от Одеса] в родния си град. Макар и твърде млад, едва 19-годишен, той спечелва за кратко време неоспорим авторитет сред местните революционни дейци, които го издигат за свой ръководител. През август 1874 г. те го определят и за свой делегат на Общото събрание на БРЦК, което се свиква в Букурещ. На това заседание младият революционер е включен в състава на БРЦК заедно с такива изтъкнати революционни дейци като Любен Каравелов, Олимпи Панов, Кириак Цанков, Тодор Пеев и не на последно място — Христо Ботев. Веднага му се възлага и една изключително трудна и отговорна задача — да се заеме с възстановяването на вътрешната революционна организация в българските земи, силно разстроена след обесването на нейния създател Васил Левски през февруари 1873 г.

Връщайки се в Търново, той се заема с възложената му задача и за няколко месеца успява да съживи редица комитети не само в родния си край, но и в други места из българските земи. Под негово ръководство се разработва планът на въстанието, което е обявено на 14 септември 1875 г. По редица причини то се локализира само в района на Стара Загора и това го обрича на неуспех още от самото му начало.

След поражението на въстанието Стефан Стамболов успява да се добере до румънска земя... Той е един от главните инициатори за изграждане на нов революционен комитет — основите на

тази организация се полагат още до края на 1875 г., но не в Букурещ, а в Гюргево... Гюргевският революционен комитет го определя за апостол на I революционен окръг с местоседилище Търново... Когато вижда, обаче, че акцията е обречена на гибел, той се отправя на север и се прехвърля отвъд Дунава на спасителната румънска земя.

Макар и да понася твърде тежко неуспеха на Априлското въстание, Стамболов не прекратява и този път революционната си дейност. След отправянето на Христо Ботев с четата за България той става един от редакторите на последния негов вестник „Нова България”. Дружбата му с големия поет датира още от 1873-1874 г. През 1875 г. двамата издават обща стихосбирка, озаглавена „Песни и стихотворения”.

По време на Освободителната война Ст. Стамболов е привлечен в помощ на руската армия, а заедно с това полага грижи за българското опълчение.

С приключването на Руско-турската война от 1877-1878 г. по същество се слага край на един от периодите на обществения път на Стефан Стамболов.

Първите няколко години след Освобождението той продължава да е подвластен на разбиранията си от предосвобожденската епоха. Това проличава в по-нататъшните му действия като политик и държавник. Силно преживява разпокъсването на току-що освободената българска държава от петвековното османско иго, наложено по чисто политически съображения от западните велики държави на Берлинския конгрес от 1878 г. Затова съвсем естествено е да бъде един от водителите на общобългарското всенародно движение против несправедливите решения на този конгрес. Стефан Стамболов е един от инициаторите за създаване в страната на комитетите „Единство”.

Проф. Дойно Дойнов в своя доклад „От революционно към политическо лидерство” (изнесен на Научна конференция, посветена на 155 години от рождението на Стефан Стамболов, в Големия салон на БАН на 3 февруари 2009 година) коментира създаването на комитетите „Единство” и поставянето на въпроса за общобългарското национално единство на Учредителното народно събрание, състояло се в Търново през 1879 г., по следният начин:

В писмо на Стефан Стамболов от 1 септември 1878 г. до русенски дейци, като ги известява, че в Търново е съставен комитет „Единство” с цел да се бори срещу разпокъсването на България, извършено на Берлинския конгрес, изтъква: „Това дело е невъзможно да се извърши от един само град, от един окръг, от една губерния; за него се изисква доблестта на цял народ и той трябва да се залови с него, ако усеща положението си и цени бъдещето си”. Чрез това писмо той настоява революционно-освободителното дело да продължи, като при новосъздадената обстановка целта е да се опази националното единство, да се осъществи заветната възрожденска идея за „свободна, независима, единна българска държава”... След откриването и първите дни в работата на Учредителното събрание [10 февруари 1879 г.] той се утвърждава и като пръв носител на идеята за „една нация — една и единна държава”...

Изнесеното за дейността на Стефан Стамболов през 1878-1879 г. е достатъчно убедително доказателство, че това е време на преход на революционера към отговорната задача на държавника. Точно в този период той се издига до организатор и идеолог на тежните на българския народ от онова време — обединението на българите в единна национална държава. В негово лице — след като Ботев, Левски, пък и Каравелов са вече покойници, революционните и радикални сили на българското общество откриват свой водач и продължител на предосвобожденските национални задачи, а народните маси — изгряващ лидер и държавен мъж. Но ако този период — т.е. 1878-1879 г. е навечерие към бъдещата му политическа дейност, следващият — 1880-1886 г. — когато Стефан Стамболов става пръв държавник на България, е време на упорита подготовка и самоподготовка, на проверка и сампроверка за отговорната му държавническа дейност.

(Пълният текст на доклада ще бъде отпечатан в бр. 2 на сп. „Наука” — орган на Съюза на учените в България)